

HERAKLES – FONDATORUL LEGENDAR AL CETĂȚII CALLATIS

Laurențiu RADU*

Cuvinte-cheie: *Callatis, Herakles.*

Keywords: *Callatis, Herakles.*

Rezumat : *Articolul este structurat în două părți. Prima parte prezintă legenda și cultul lui Herakles în lumea greco-romană și folosirea imaginii eroului pentru propaganda monarhilor elenistici și a împăraților romani. Partea a doua analizează informațiile cu privire la cultul lui Herakles la Callatis: inscripții, statui, monedele imperiale cu legenda KTICTHC, ajungând la concluzia că datele de care dispunem dovedesc că Herakles a fost considerat în epoca romană timpurie fondatorul legendar al cetății callatiene.*

Abstract: *The article is structured in two parts. The first part presents the legends and cult of Herakles in the Greek-Roman world and the use of the hero's image for the propaganda of the Hellenistic monarchs and the Roman emperors. The second part analyzes the information about the cult of Herakles at Callatis: inscriptions, statues, imperial coins with the legend of KTICTHC, concluding that the data at our disposal prove that Heracles was considered in the early Roman age, the legendary founder of the Callatian fortress.*

În unele lucrări mai vechi și mai recente, se afirmă despre Herakles că a fost considerat fondatorul legendar al orașului Callatis. În cele ce urmează vom analiza informațiile referitoare la celebrul erou, încercând să acordăm credit acestei afirmații.

1. Locul lui Herakles în lumea greco-romană

Diversitatea geografică, culturală, mixajul etnic la care se adaugă influențele diverse recepționate au determinat evoluția diferită a comunităților grecești. Aceste diferențe s-au reflectat și asupra vieții religioase. Fiecare oraș avea propriul pantheon în care ierarhia divină era dominată de zeii importanți, dar în ceea ce privește zeii de rang inferior se înregistrează multe diferențe. Un factor ce a contribuit la uniformizarea mitologiei grecești l-au constituit operele lui Homer și Hesiod, prin sistematizarea, combinarea și modificarea unor tradiții individuale,

* Laurențiu Radu: Muzeul de Arheologie „Callatis”, Șos. Constanței nr. 7-9, Mangalia, jud. Constanța, cod 905500; e-mail: laurentziu2003@yahoo.ca.

răspândite ulterior în toată lumea greacă prin intermediul mediului artistic, al mitografilor locali și al preoților¹.

În mitologia greacă, legenda lui Herakles a deținut un loc important, având o valoare istorică deosebită care evidențiază contactele lumii elenice sau chiar preelenice cu zonele îndepărtate ale Europei, ea fiind deja conținută în *Theogonia* lui Hesiod (v. 287-294). Etapele parcurse de erou se înșiră de-a lungul rutelor comerciale terestre și maritime și, în acest mod, legenda poate fi asociată cu debutul colonizărilor grecești². Figura legendară a lui Herakles exprimă aspirațiile lumii grecești în epoca mării colonizări, devenind astfel eroul tuturor grecilor, cu un rol important în consolidarea lor etnică³. În mod paradoxal, răspândirea grecilor în cadrul procesului de colonizare a Mediteranei a dus la creșterea sentimentului identității elenice colective în raport cu celelalte etnii⁴. Coloniștii greci au contribuit la realizarea unui nou mediu cultural în locurile unde s-au stabilit, răspândind conceptele lor religioase în rândul autohtonilor, motivându-și astfel dreptul de a ocupa noi teritorii prin rolul lor civilizator. În acest mod, cultul lui Herakles a fost adoptat de populațiile autohtone care l-au preluat odată cu elementele civilizației grecești și au contribuit ulterior la răspândirea acestui cult⁵.

Herakles face parte dintr-o categorie aparte a mitologiei grecești caracterizată de mixajul divin-uman, alături de Dionysos, Asklepios și Dioscurii, dar care prin probele trecute și-a obținut dreptul de a urca în Olimp. Herodot menționează cele două tipuri de sanctuare dedicate lui Herakles ca zeu ce face parte din panteonul olimpian și în calitate de erou (Herodot 2. 44), încercând să explice de ce există două tipuri de sacrificii pentru Herakles, unul dedicat zeului iar celălalt pentru un erou⁶. Eroii primeau ca jertfă sacrificiile obișnuite, dar spre deosebire de zei, ei primeau și *theoxenia*, ofrande de alimente de origine animală sau vegetală, similare cu cele consumate de către oameni⁷. Se considera că eroii erau capabili de ajutor, poate chiar mai mult decât zeii, aceștia fiind legați într-un mod intim cu pământeni din rândul cărora au făcut parte, chiar dacă temporar⁸.

*
* *

În secolele VIII-VI a. Chr, a avut loc extinderea orizontului grecilor la o scară fără precedent, prin întemeierea de noi orașe în toată Europa. Coloniile grecești astfel apărute și-au onorat fondatorii, persoane reale ce au fost eroizați după moarte și au făcut obiectul unui cult al fondatorului în agora. *Ktistes* este termenul ce desemnează un fondator în sensul larg al cuvântului și utilizat pentru a descrie pe fondatorii orașelor, regatelor, dinastiilor, asociațiilor de cult sau al altor comunități. În epoca romană acesta devine un titlu de onoare, acordat

¹ BREMMER 1994, p. 1-7.

² BENOIT 1949, p. 104-106.

³ RABADJIEV 2001, p. 9.

⁴ MALKIN 2016, p. 285.

⁵ RABADJIEV 2001, p. 14.

⁶ STAFFORD 2010, p. 230; EKROTH 2002, p. 86; ABADJIEV 2001, p. 15; EKROTH 2015, p. 383-396.

⁷ EKROTH 2010, p. 107.

⁸ EKROTH 2010, p. 105.

împăratului și / sau cetățenilor importanți care au adus contribuții extraordinare la buna desfășurare a vieții cetății⁹.

Dar în secolul al V-lea a.Chr., în căutare de prestigiu și *status* superior, orașele au adoptat fondatori mai renumiți, ca de pildă în cazul coloniei Crotona din sudul Italiei: deși este cunoscut Myskellos din Rhyapai ca fondator, acum orașul emite monedă cu Herakles KTICTHC; Heracleea Pontică îl consideră pe argonautul Idmon mai potrivit decât fondatorul Gnesiochos din Megara, iar Sinope pe argonautul Autolykos, chiar dacă numele fondatorilor erau binecunoscute¹⁰. În acest sens, din a doua jumătate a secolului al V-lea a.Chr. Herakles a devenit o figură legendară de întemeietor, preferată de comunitățile grecești, exprimând o anumită identitate panhellenică¹¹. Această translație de accent de la fondatorii istorici la cei mitici poate fi pusă în legătură cu depășirea etapei de început a acestor colonii, conștiente de istoria lor recentă în comparație cu metropolele. Astfel s-a încercat integrarea noilor colonii într-o istorie imaginară comună a vechilor eleni, prin intermediul marilor eroi eleni, mai ales Herakles și argonauții¹². Această integrare a avut un scop practic: orașele s-au folosit de trecutul lor legendar pentru a facilita relații diplomatice speciale cu alte orașe. În unele cazuri, acestea au recurs la modificarea schemei mitologice proprii pentru a putea fi conectată cu cea a altui oraș, implementându-se noi personalități eroice cu povestea lor. În cursul acestui proces de adaptare a miturilor și de conectare a schemelor mitologice, identitatea fiecărui oraș a fost treptat modificată și îmbogățită, urmărindu-se crearea și menținerea unui *status* superior aducător de prestigiu și titluri¹³.

*

* *

După sfârșitul secolului al IV-lea a. Chr., schimbările produse în mentalitatea societății grecești au permis unui suveran ca, odată cu extinderea autorității sale asupra unui teritoriu întins, să tindă spre un statut superior, înrudit cu zeii. S-a recurs atunci la asocierea liderului cu imaginea unui zeu, ceea ce a însemnat că acesta se putea plasa pe sine însuși în centrul vieții civice a unui oraș fără a fi prezent în mod fizic acolo. De cele mai multe ori a fost ales zeul dominant în pantheonul orășenesc, dar există și excepții în cazul în care suveranul dorea să sublinieze anumite calități, cum ar fi cea de războinic. Adoptarea atributelor lui Herakles reprezintă doar un aspect al acestor transformări¹⁴. Alexandru Macedon continuă și accentuează tradiția descendenței heracleene a casei regale macedonene în cadrul unui larg program de propagandă politică, merit să sprijine înfăptuirea marelui imperiu și îi aduce ofrande ca zeu cât și ca erou, numindu-l chiar pe fiul lui cu Barsine, Herakles¹⁵. Sursele literare menționează frecvent sacrificiile aduse eroului în timpul campaniilor sale (Arrian, I. 4. 5; II, 15.

⁹ MORTENSEN 2015, p. 213.

¹⁰ MALKIN 2005, p. 65.

¹¹ MALKIN 2005, p. 64.

¹² MALKIN 2005, p. 65.

¹³ MORTENSEN 2015, p. 214, 231-233.

¹⁴ PALAGIA 1986, p. 138; PRICE 1984, p. 25-26.

¹⁵ STAFFORD 2012, p. 143-145.

7; 16. 7; 24. 6). Alexandru este înfățișat pe monedele emise de monetăria din Alexandria între 326 și 322 a.Chr în calitate de Herakles tânăr¹⁶. Exemplul său a fost urmat de către succesorii care au încercat să îl imite pe Alexandru însuși, dar și imaginile folosite de acesta, între care și cea a faimosului erou Herakles. Succesul acestei strategii este dovedit și de longevitatea dinastiilor rezultate în urma divizării imperiului lui Alexandru¹⁷.

Mithridates VI Eupator, regele Pontului, copiindu-l pe marele cuceritor Alexandru Macedon, din care pretinde a se trage pe linie maternă, este înfățișat pe monede emise la Odessos și Messambria sub chipul lui de Herakles¹⁸.

Credința în Herakles/Hercules și a patronajului său în calitate de garant al imortalității datorită divinizării postume a câștigat o popularitate deosebită în Roma, influențată și de filozofia cinică și stoică despre originea pământeană a zeităților nemuritoare, idee propagată și în cadrul colegiilor funerare avându-l pe Hercules ca patron. Viața lui Hercules era prezentată ca un model demn de a fi imitat, o viață în care a adus multe beneficii oamenilor, iar încercările prin care a trecut erau considerate victorii morale pe calea obținerii imortalității. Aici cele două noțiuni referitoare la eroizarea profesată în cultul lui Hercules se divid: în timp ce în rândul cetățenilor simpli ai imperiului predomina credința în eroizarea postumă asociată cu victoria lui Hercules asupra forțelor chtoniene, aristocrația romană lega divinizarea eroului de dispariția sa de pe rugul funerar, ceea ce semnifică eliberarea lui de legăturile terestre¹⁹. Hercules pentru romani este un olimpian, iar datorită asocierii imaginii sale cu Alexandru Macedon, marele cuceritor, cultul său devine o parte integrantă a ritualurilor oficiale organizate și susținute de către stat, căpătând și alte valențe mai ales în perioada romană târzie, ca zeu al abundenței, al vindecării și patron al armatei²⁰. Începând cu secolul I p.Chr., aristocrația romană a preferat printre alte divinități și pe Hercules; acesta este adoptat de către împărații romani, de la Traian, care a introdus iconografia herculeană pe monede, a creat un tip statuar ce îl reprezenta cu atributele lui Hercules și a încurajat cultul eroului cu caracter războinic. Un argument important în favoarea semnificației deosebite pe care a acordat-o Traian eroului grec, este comparația sa cu Herakles, introdusă de către Pliniu cel Tânăr în panegiricul său (14.5), probabil cu acordul împăratului²¹. Unele elemente ale acestui cult au fost preluate și de Hadrian, dar spre deosebire de Traian, care a accentuat calitățile războinice ale cultului herculean, Hadrian l-a văzut pe erou ca un călător în căutarea nemuririi²². Antoninus Pius a accentuat în schimb valoarea tradițională a cultului eroului războinic în calitate de *Hercules invictus*²³. Apogeul este atins sub Commodus care a utilizat toate mijloacele de promovare a asocierii dintre cultul herculean și imaginea proprie: emisiuni monetare, tipuri statuare ce

¹⁶ PALAGIA 1986, p. 141.

¹⁷ STAFFORD 2012, p. 147.

¹⁸ PALAGIA 1986, p. 143; SAPRYKIN 2009, p. 264.

¹⁹ RABADJIEV 1995, p. 423, n. 19.

²⁰ AVRAMIDOU 2010, p. 234.

²¹ PALAGIA 1986, p. 145-146; AVRAMIDOU 2010, p. 234; HEKSTER 2005, p. 205-206.

²² HEKSTER 2005, p. 206-209; AVRAMIDOU 2010, p. 234.

²³ AVRAMIDOU 2010, p. 234.

îl înfățișează pe împărat în calitate de Hercules și mari ceremonii religioase cu împăratul purtând costumul lui Hercules (Dio Cassius 73. 15. 2-3, *Historia Augusta*, Commodus 17.8)²⁴. În secolele III și IV p.Chr., mesajul transmis de împărați se modifică substanțial: de la conotația religioasă traianee și aspirațiile divine ale lui Commodus, Hercules devine acum un simbol al securității frontierelor amenințate de invaziile barbare, mai ales în timpul tetrarhiei, când un epitet special, *Herculius*, este adoptat de împărați precum Constantius și de Maximianus, la care se adaugă rolul de protector al membrilor auguști ai tetrarhiei²⁵. După Constantin cel Mare, în perioada creștină, multe statui ale eroului supraviețuiesc, dar transmit un mesaj total diferit: eroul devine un model de putere masculină și, în această calitate, patron al întrecerilor atletice de pe Hipodrom și Circus Maximus²⁶.

2. Herakles la Callatis

Herakles ocupă un loc de seamă în panteonul callatian, acesta fiind eroul eponim al heracleoților ce au fondat colonia callatiană²⁷. La Callatis, Herakles este atestat cu două epitete: ἀλεξίκακος, având probabil o origine beotiană²⁸ și φαραγγεῖτης²⁹ într-o dedicație pusă de o asociație ai cărei membri erau originari din Heracleea Pontică, stabiliți la Callatis. După o opinie recentă, informațiile rezultate din analiza acestei dedicații au fost transferate în totalitate Heracleei Pontice, pe motivul originii dedicanților³⁰. Totuși, pornind de la faptul că sunt menționați 37 de heracleoți aflați la Callatis, un număr destul de mare, presupunem că unii dintre ei s-au stabilit în oraș pentru o perioadă mai îndelungată sau chiar pentru tot restul vieții, și, în această calitate, au influențat probabil și pe localnici. Putem considera astfel că Herakles φαραγγεῖτης aparține în egală măsură și panteonului callatian, nu doar celui heracleot. Peisajul callatian, cu falezele sale înalte și calcaroase din zona actualului port militar, prezintă multe asemănări cu Heracleea Pontică, unde este amplasată peștera legendară prin care eroul a coborât în infern, locul de origine al cultului dedicat lui Herakles φαραγγεῖτης³¹.

În inscripțiile callatiene sunt menționate multe nume derivate de la cel al eroului: Ἡράκλει(ο)ς³² - 6 atestări, Ἡρακλέων³³ - 9 atestări, Ἡρακλει[-]³⁴ - o atestare, Ἡρακλειδᾶς³⁵ - 5 atestări, Ἡρακλειδῆς³⁶ - 2 atestări, în total aproximativ

²⁴ HEKSTER 2012, p. 117-128; PALAGIA 1986, p. 147; AVRAMIDOU 2010, p. 234.

²⁵ AVRAMIDOU 2010, p. 235; PALAGIA 1986, p. 150.

²⁶ AVRAMIDOU 2010, p. 236.

²⁷ ISM III 95.

²⁸ ISM III 68; AVRAM, BĂRBULESCU & GEORGESCU 1999, p. 230-232 cu discuția referitoare la originea și sensul epiclezei.

²⁹ ISM III 72 cu prezentarea aspectelor referitoare la această asociație de cult.

³⁰ CHIRICA 1998, *passim*.

³¹ AVRAM 1991, p. 132.

³² ISM III 72 (r. 6, 13, 16, 19, 20).

³³ ISM III 38, 68, 74, 105, 167, 186, 211, 236.

³⁴ ISM III 35.

³⁵ ISM III 8, 126, 131, 132, 170.

³⁶ ISM III 74, 111.

23 de atestări până în prezent, ceea ce evidențiază încă o dată faima acestui erou în rândurile callatienilor.

Importanța eroului pentru callatieni este dovedită și de prezența imaginii acestuia pe primele emisiuni monetare de argint, bătute în intervalul 330-281 a.Chr.³⁷, acoperit în partea superioară de blana leului din Nemea, imaginea clasică ce a circulat în epoca elenistică³⁸. Ulterior apar emisiunile de bronz cu reprezentarea eroului tânăr, cu barbă, cu o cunună de lauri sau cu măciuca pe umăr, iar pe revers atributele sale specifice: tolba cu săgeți, arcul și măciuca³⁹. În epoca romană, în contextul reluării emisiunilor monetare de către orașele vest-pontice, sunt menționate emisiuni callatiene din bronz, cu capul lui Herakles pe avers și cu legenda KTICTHC, iar pe revers diferite reprezentări - Cybele, Tyche, Athena ori Hermes⁴⁰. Monedele de tip pseudo-autonom cu reprezentări ale lui Herakles sau ale atributelor sale, unele cu legenda KTICTHC, au fost emise în secolele I - III p.Chr.⁴¹, sau după alte opinii după 150 p. Chr. și au continuat în vremea „dinastiilor Antoninilor și a Severilor și chiar mai târziu”⁴². O descriere și o clasificare sumară a fost realizată de către B. Pick în magistrala sa operă din 1898⁴³, după care aceste emisiuni au intrat într-un con de umbră. Ulterior, după descoperirea și publicarea mai multor exemplare din această categorie⁴⁴, Steluța Gramaticu și Virgil Ioniță realizează o sinteză, împărțind aceste emisiuni în 11 grupe pe baza diferențelor stilistice, dintre care 10 au în comun legenda KTICTHC⁴⁵. În epoca romană, KTICTHC a fost un epitet cu caracter general, referindu-se la întreaga activitate a eroului - dezvoltat sub influența ideologiei imperiale, ce a urmărit să folosească imaginea faimoasă în vederea consolidării imaginii imperiale. De altfel, și Hadrian a fost aclamat în calitate de KTICTHC datorită politicii sale de construire a numeroase edificii noi sau de refacerea celor existente⁴⁶. Chiar dacă sensul acestui termen s-a schimbat în epoca romană, tradiția a continuat. Faima noilor „fondatori” a fost utilizată pentru susținerea imaginii orașului și, împreună cu vechii eroi din perioada greacă, aceștia au devenit o parte a memoriei și a identității orașului⁴⁷. Monede cu Herakles KTICTHC au fost emise în epoca imperială la Herakleea-Perinthos, de la sfârșitul secolului al II-lea p. Chr. până la Severus Alexander, la Heracleea Pontica de la Claudius la Macrianus (260/261 p.Chr.), la Cius (Bithynia) de la Marcus Aurelius și Caracalla, la Prusias ad Hypium în timpul domniei lui Domitian, la Tarsus sub

³⁷ TALMAȚCHI 2011, p. 434; o imagine de ansamblu a circulației monetare dobrogene în intervalul secolelor I-III p.Chr. la VERTAN 2002, *passim*, iar pentru activitatea atelierului callatian vezi IACOB 2004, p. 213-283; MARIN & IONIȚĂ 2016, p. 147-171.

³⁸ TALMAȚCHI 2011, p. 345-346.

³⁹ TALMAȚCHI 2011, p. 347.

⁴⁰ GRAMATICU & IONIȚĂ 2003, p. 47.

⁴¹ IACOB 2004, p. 218-219.

⁴² GRAMATICU & IONIȚĂ 2003, p. 67.

⁴³ PICK 1898, p. 111, nr. 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296.

⁴⁴ IACOB 2004, nr. 20, 21, 22, 25, 26, 27, 28; TALMAȚCHI & CLIANTE 2016, p. 296, nr. 1.

⁴⁵ GRAMATICU & IONIȚĂ 2003, *passim*.

⁴⁶ MITCHELL 1987, p. 357-365.

⁴⁷ MORTENSEN 2015, p. 214-233.

Macrinus (217-218), la Nicaea sub Domitian, Antoninus Pius și Marcus Aurelius, posibil corelat cu neocoratul și introducerea jocurilor atletice⁴⁸.

La Mangalia au fost descoperite întâmplător sau în cursul cercetărilor arheologice ponduri din plumb cu diverse reprezentări, dintre care se remarcă prin număr cele cu imaginea sau cu atributele lui Herakles. S-a identificat astfel tipul Herakles cu redarea chipului eroului cu barbă, tip datat în secolul I a. Chr.⁴⁹. Pe numeroase ponduri sunt reprezentate armele eroului, măciuca și arcul, alături de alte divinități cum ar fi Helios, Athena sau Dioscurii⁵⁰. Atributele eroului sunt considerate de către C. Moisil drept „emblema orașului”⁵¹.

O inscripție datată la începutul secolului al III-lea a. Chr., menționează existența unui templu al lui Herakles în care urma să fie așezată o dedicație în onoarea unui binefăcător al cetății, ceea ce dovedește prestigiul de care se bucura edificiul în rândul callatienilor, unul dintre principalele locuri de cult ale cetății, unde erau expuse decretele cetății⁵². Pe de altă parte, cultul eroului s-a dezvoltat în strânsă legătură cu evoluția *polis*-ului; astfel în spații importante pentru cetate, *agora* sau la porțile orașului sunt prezente edificii de cult⁵³. Cercetările arheologice efectuate în zona colțului de nord-vest al cetății, au dus la descoperirea unor altare ce ar putea fi puse în legătură cu culte asociate lui Herakles sau Dionysos⁵⁴.

În cursul cercetărilor arheologice sau în cadrul descoperirilor fortuite au fost scoase la lumină și unele reprezentări ale eroului, dintre care amintim două statui. Prima dintre acestea este o statuie fragmentară din calcar, descoperită la Mangalia⁵⁵, o lucrare de serie, realizată din calcar cochilifer de slabă calitate, cu partea din spate doar schițată. Eroul este reprezentat cu blana leului din Nemea în mâna stângă și cu măciuca în mâna dreaptă. Capul lipsește, fiind vizibilă doar zona de fixare a gâtului prin intermediul unui cep din lemn. Statuia a fost refolosită ulterior, prilej cu care partea stângă a fost grav afectată ca și torsul acesteia. Din punct de vedere cronologic, statuia a fost datată în secolul al III-lea p. Chr.⁵⁶. O altă reprezentare a lui Herakles este o statuie fragmentară din marmură realizată la o scară redusă, cu detalii anatomice foarte bine redată și finisată cu grijă, din secolul al II-lea p. Chr., descoperită în 1958⁵⁷.

⁴⁸ DI SEGNI 1997, p. 154-161.

⁴⁹ MOISIL 1957, p. 260-263, nr. 2 și 3, pl. 1, 2, 3.

⁵⁰ MOISIL 1957, p. 260-279; PREDĂ 1957, p. 298-300, fig. 1; ICONOMU & CHIRIAC 2008, p. 105-107, 110, fig. 1-2; OCHEȘEANU & GEORGESCU 1983-1985, p. 355-359; SAUCIUC-SĂVEANU 1925, p. 132-133;

⁵¹ MOISIL 1957, p. 260-276, nr. 2-3.

⁵² ISM III 3.

⁵³ KEARNS 1992, p. 71.

⁵⁴ ALEXANDRU, CONSTANTIN & IONESCU 2017, p. 225. Menționăm că pe planurile vechi ale orașului, de exemplu cel realizat de Șt. Popovici, este figurat templul lui Dionysos, amplasat în interiorul orașului antic, în apropierea falezii (ALEXANDRU, CONSTANTIN & IONESCU 2012, p. 451-452 și pl. 1-3), astfel încât este posibil ca vestigiile descoperite în zona colțului de nord-vest al cetății să aparțină într-adevăr unui loc de cult dedicat lui Herakles.

⁵⁵ Pe str. V. Pârvan, în anul 1959. Dimensiuni: L – 0,730 m, l – 0,360 m; nr. inv. 342 Muzeul Callatis.

⁵⁶ COVACEF 1975, p. 409, fig. 13.

⁵⁷ BORDENACHE 1969, p. 70, nr. 128, pl. LVII; COVACEF 1975, p. 409, fig. 12.

Concluzii

În antichitate, în multe orașe s-a perpetuat tradiția existenței unui fondator, persoană reală sau în multe cazuri, această onoare a fost conferită unui zeu, tradiție menționată în surse literare și documente arheologice. Colonia callatiană a fost întemeiată, conform izvoarelor istorice, la porunca unui oracol (Pseudo Skymnos v. 760-764), al cărui nume nu a fost păstrat de istorie, astfel că nu suntem în măsură să atribuim întemeierea coloniei unui anumit zeu. Ulterior, în epoca elenistică, pantheonul callatian cunoaște o dezvoltare tipică unui oraș pontic, aflat la periferia lumii grecești, cu inerentele diferențe generate de mediul complex în care a evoluat. În cadrul acestuia, Herakles ocupă un loc important, dar din punct de vedere al atestărilor epigrafice și al monumentelor iconografice este depășit de către Dionysos.

Analizând informațiile cu privire la Herakles în calitate de KTICTHC, cu toate că singura dovadă în acest sens este reprezentată de monedele cu legenda respectivă emise în epoca imperială, deducem că în această perioadă, eroul era considerat cu siguranță fondatorul legendar al cetății. Când și cu ce prilej a fost adoptată această tradiție nu știm. Există posibilitatea preluării acestei tradiții de la Heraclea Pontica, metropola coloniei callatiene, ca o moștenire din vremea întemeierii orașului, dar nu există informații cu privire la acest fapt. O altă ipoteză se referă la introducerea acestei filiații eroice în epoca imperială, în condițiile concurenței dintre cetățile grecești pentru influență și titluri, moment în care orașele grecești au început să sublinieze tradițiile lor individuale ca elemente ale identității civice, o tendință ce a prevalat în secolul al II-lea p.Chr., influențată de trendul intelectual și cultural contemporan⁵⁸.

Epoca imperială reprezintă un moment de reșezare mentală a lumii grecești, bulversată de cucerirea romană, de încercare de recuperare și reconectare cu un trecut îndepărtat, uneori cu caracter mitologic⁵⁹, toate acestea servind unui singur scop: păstrarea limbii, a tradițiilor și a culturii elenice.

BIBLIOGRAFIE

Abrevieri

ISM III – Al. Avram, *Inscriptions grecques et latines de Scythie Mineure. III. Callatis et son territoire*, Bucarest/Paris, 1999.

Izvoare istorice

Dio Cassius – Dio Cassius, *Roman History*, IX, Books 71-80, traducere E. Cary, Loeb Classical Library, 177, Cambridge, 2001.

Herodot – Herodot, *Istoriei*, I, studiu introductiv A. Piatkowski, traducere A. Piatkowski, F. Vanț-Ștef, București, 1961.

Hesiod – Hesiod, *Nașterea zeilor (Teogonia); Munci și zile; Scutul lui Heracles*, traducere, studiu introductiv și note D. T. Burtea, București, 1973.

Istoria Augustă – *Istoria Augustă*, studiu introductiv Vl. Iliescu, traducere D. Popescu, C. Drăgulescu, București, 1971.

Pliniu cel Tânăr – Pliny the Younger, *Letters*, II, Books 8-10. *Panegyricus*, traducere B. Radice, Loeb Classical Library, 59, Cambridge, 1997.

⁵⁸ KREMYDI-SICILIANOU 2005, p. 95-106; ULRIKE 2005, p. 107-114

⁵⁹ DANA 2011, p. 1.

Arrian – Arrian, *The Campaigns of Alexander*, London, 1976.

Pseudo Skymnos – Pseudo-Skymnos, *Descrierea Pământului*, în: Vl. Iliescu, V. Popescu, Gh. Ștefan, *Izvoare privind Istoria României*, I. *De la Hesiod la Itinerarul lui Antoninus*, București, 1964, p. 168-175.

Studii

ALEXANDRU, CONSTANTIN & IONESCU 2012 – N. Alexandru, R. Constantin & M. Ionescu, *Callatis – stratigrafie, topografie și urbanism*, *Pontica* 45 (2012), p. 437-463.

ALEXANDRU, CONSTANTIN & IONESCU 2017 – N. Alexandru, R. Constantin & M. Ionescu, *Despre o zonă privilegiată a necropolei callatiene*, *Pontica* 50 (2017), p. 215-242.

AVRAM 1991 – Al. Avram, *Untersuchungen zur Geschichte des Territoriums von Kallatis in griechischer Zeit*, *Dacia, N. S.*, 35 (1991), p. 103-138.

AVRAM, BĂRBULESCU & GEORGESCU 1999 – Al. Avram, M. Bărbulescu & V. Georgescu, *Deux tables sacrées de Callatis*, *Horos* 13 (1999), p. 225-232.

AVRAMIDOU 2010 – A. Avramidou, *The Body of a Hero. Images of Herakles and their Political Use in Antiquity*, în: D.H. Garrison (ed.), *A Cultural History of the Human Body in Antiquity*, Oxford/New York, 2010, p. 217-223.

BENOIT 1949 - F. Benoit, *La légende d'Héraclès et la colonisation grecque dans le delta du Rhône*, *Bulletin de l'Association Guillaume Budé* 8 (1949), p. 104-148.

BORDENACHE 1969 – G. Bordenache, *Sculture grece e romane del Museo Nazionale di Antichità di Bucarest*, I, Bucarest, 1969.

BREMMER 1994 – J.N. Bremmer, *Greek Religion, Greece & Rome*, *New Surveys in the Classics*, 24, 1994.

CHIRICA 1998 – E. Chirica, *Le culte d'Héraclès Pharangeitès à Héraclèe du Pont*, *RÉG 2* (1998), p. 722-731.

COVACEF 1975 – Z. Covacef, *Contribuții privind cultul lui Hercule în Scythia Minor*, *Pontica* 8 (1975), p. 399-428.

DANA 2011- M. Dana, *Le renouveau identitaire des colonies grecques à l'époque impériale : Ioniens et Doriens dans le Pont-Euxin*, *Cahiers „Mondes anciens” 2* (2011), on line, <http://mondesanciens.revues.org/521>.

DI SEGNI 1997 – Leah Di Segni, *A Dated Inscription from Beth Shean and the Cult of Dionysos Ktistes in Roman Scythopolis*, *Scripta Classica Israelica* 16 (1997), p. 139-161.

EKROTH 2002 – Gunnel Ekroth, *The Sacrificial Rituals of Greek Hero-Cults in the Archaic to the Early Hellenistic Periods*, *Kernos*, suppl. 12 (2002), Centre International d'Étude de la Religion Grecque Antique, Liège, 2002.

EKROTH 2007 – Gunnel Ekroth, *Heroes and Hero-Cults*, în: D. Ogden (ed.), *A Companion to Greek Religion*, Oxford/Blackwell, 2007, p. 100-114.

EKROTH 2015 – Gunnel Ekroth, *Heroes – Living or Dead*, în: E. Eidinow & J. Kindt (eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Greek Religion*, Oxford, 2015, p. 383-396.

GRĂMĂTICU & IONIȚĂ 2003 – S. Grămăticu & V. Ioniță, *Monede pseudo-autonome callatiene de tip KTICTHC*, *BSNR 92-97* (1998-2003), 146-151, p. 47-73.

HEKSTER 2002 – O. Hekster, *Commodus. An emperor at the Crossroads*, Amsterdam, 2002.

HEKSTER 2005 – O. Hekster, *Propagating Power: Hercules as an Example for Second-Century Emperors*, în: L. Rawlings & H. Bowden (eds.), *Herakles and Hercules. Exploring a Graeco-Roman Divinity*, Swansea, 2005, p. 203-217.

IACOB 2004 – M. Iacob, *Aspecte privind activitatea atelierului monetar callatian în epoca romană*, *Peuce S.N.* 2 (15) (2004), p. 213-283.

ICONOMU & CHIRIAC 2008 – C. Iconomu & C. Chiriac, *Ponduri inedite dobrogene dintr-o colecție particulară*, *ArhMold* 31 (2008), p. 105-118.

KEARNS 1992 – Emily Kearns, *Between God and Man : Status and Function of Heroes and their Sanctuaries*, în: *Le Sanctuaire Grec. Huit Exposés suivis de discussions par A. Schachter, Emily Kearns, Birgitta Bergquist, Fritz Graf, Madeleine Jost, F. Van Stratén, Roland Etienne, Richard A. Tomlinson*, Genève, 1992, p. 65 – 100.

KREMYDI-SICILIANOU 2005 – Sophia Kremydi-Sicilianou, *Identity in Roman Macedonia*, in: Ch. Howgego, V. Heuchert & A. Burnett (eds.), *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, Oxford, 2005 p. 95-106.

MALKIN 2005 – I. Malkin, *Networks and the Emergence of Greek Identity*, în: I. Malkin (ed.), *Mediterranean Paradigms and Classical Antiquity*, London, 2005, p. 56-93.

MALKIN 2016 – I. Malkin, *Migration and Colonization. Turbulence, Continuity, and the Practice of Mediterranean Space (11th – 5th centuries BCE)*, în: M. Dabag, N. Jaspert & A. Lichtenberger (eds.), *New Horizons, Mediterranean Research in the 21st century*, Mittelmeerstudien 10 (2016), Paderborn, p. 285-307.

MARIN & IONIȚĂ 2016 – Steluța Marin & A. Ioniță, *Pseudo-autonomous coins minted at Callatis*, *Dacia N.S.* 60 (2016), p. 147-171.

MITCHELL 1987 – St. Mitchell, *Imperial Building in the Eastern Roman Provinces*, *Harvard Studies in Classical Philology* 91 (1987), p. 333-365.

MOISIL 1957 – C. Moisil, *Ponduri inedite sau puțin cunoscute din Histria, Callatis și Tomis*, *SCN* 1 (1957), p. 247-295.

MORTENSEN 2015 – E. Mortensen, *Ktistes: Mythical Founder Hero and Honorary Title for New Heroes*, *Acta Hyperborea*, 14, Tradition. Transmission of Culture in the Ancient World, Copenhagen, 2015, p. 213-237.

OCHEȘEANU & GEORGESCU 1983-1985 – R. Ocheșeanu & N. Georgescu, *Un pond callatian din epoca romană*, *BSNR* 77-79 (1983-1985), 131-133, p. 355-359.

PALAGIA 1986 – O. Palagia, *Imitation of Herakles in Ruler Portraiture: A Survey from Alexander to Maximinus Daza*, *Boreas* 9 (1986), p. 137-151.

PICK 1898 – B. Pick, *Die antiken Münzen Nord-griechelands, I. Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, 1, 1898, Berlin.

PREDA 1957 – C. Preda, *Ponduri antice inedite de la Callatis și Histria*, *SCN* 1 (1957), p. 297-306.

PRICE 1984 – S. R. F. Price, *Rituals and Power. The Roman imperial cult in Asia Minor*, Cambridge, 1984.

RABADJIEV 1995 – K. Rabadjiev, *Herakles Psychopompos (?) in Thrace (An Attempt at Superinterpretation)*, *Thracia* 11(1995), *Studia in honorem Alexandri Fol, Serdicae*, p. 419-426.

RABADJIEV 2001 – K. Rabadjiev, *Herakles, Diomedes and Thrace*, *Archaeologia Bulgarica* 5 (2001), 3, p. 9-21.

SAPRYKIN 2009 – S. Saprykin, *The Religion and Cults of the Pontic Kingdom: Political Aspects*, în: J. M. Hojte (ed.), *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*, *Black Sea Studies* 9, Aarhus, 2009, p. 249-275.

SAUCIUC-SĂVEANU 1925 – Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis. IIe rapport préliminaire. Fouilles et recherches de l'année 1925*, *Dacia* 2 (1925), p. 104-137.

STAFFORD 2010 – Emma Stafford, *Herakles between Gods and Heroes*, în: J. Bremmer & A. Erskine (eds.), *The Gods of Ancient Greece. Identities and Transformations*, *Leventis Studies* 5 (2010), Edinburgh, p. 228-244.

STAFFORD 2012 – Emma Stafford, *Herakles. Gods and Heroes of Ancient World*, London/New York, 2012.

TALMAȚCHI & CLIANTE 2016 – G. Talmațchi & L. Cliante, *New Archaeological and Monetary Finds in the Rural Territory of Tomis*, *Peuce S.N.* 14 (2016), p. 293-342.

ULRIKE 2005 – P. Ulrike, *Religious-Cultural Identity in Thrace and Moesia Inferior*, Ch. Howgego, V. Heuchert & A. Burnett (eds.), *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, Oxford, 2005, p. 107-114.

VERTAN 2002 – A. Vertan, *Circulația monetară în Dobrogea romană (secolele I - III)*, Cluj-Napoca, 2002.